

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันแนวคิดการพัฒนาและการจัดสวัสดิการสังคมแก่คนพิการมีแนวโน้มของการช่วยเหลือบนหลักของการเคารพสิทธิความเป็นมนุษย์ สร้างความเสมอภาคและโอกาสที่เท่าเทียมกันให้แก่คนพิการ การดำเนินงานในรูปแบบนี้เน้นการกระตุ้นให้คนพิการตระหนักถึงสิทธิ และหน้าที่ อีกทั้งได้แสดงศักยภาพที่ซ่อนอยู่ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่เป็นภาระต่อสังคมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เป็นสมาชิกในสังคมที่มีคุณค่า ดังความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงดำรัสความตอนหนึ่งว่า

งานช่วยคนพิการนี้ ก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าผู้พิการไม่ได้เป็นผู้อยากพิการ และอยากช่วยตนเอง ถ้าเราไม่ช่วยเขาให้สามารถที่จะปฏิบัติงานอะไรเพื่อชีวิตและมีเศรษฐกิจของครอบครัวจะทำให้เกิดสิ่งที่หนักในครอบครัว หนักแก่ส่วนรวม ฉะนั้นนโยบายที่จะทำ ก็คือช่วยเขาให้ช่วยตนเองได้ เพื่อให้สามารถเป็นประโยชน์ต่อสังคม (พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่คณะกรรมการมูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ 22 มีนาคม 2517)

แนวคิดจากพระราชดำรัสที่สนับสนุนงานพัฒนาคนพิการตามแนวคิดแบบแผนทางสังคม (Social Model) ที่เน้นบทบาทและศักยภาพของคนพิการให้ผู้พิการเป็นผู้กำหนด ตัดสินการดำเนินชีวิตด้วยตนเองและมีอัตลักษณ์เฉพาะตน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคนพิการระดับสากล นับตั้งแต่ พ.ศ. 2513 องค์การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการระหว่างประเทศ (International Society of Rehabilitation of the Disabled ปัจจุบัน คือ Rehabilitation International หรือ RI) ประกาศให้เป็นศตวรรษแห่งการฟื้นฟูสมรรถภาพ เพื่อกระตุ้นให้ประเทศต่าง ๆ เกิดความตื่นตัวสนใจปัญหาคนพิการและให้ความสำคัญกับการป้องกันความพิการ และในปี 2514 สมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศ “ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของบุคคลปัญญาอ่อน” และ “ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของบุคคลพิการ” ในปี 2518 ปฏิญญาทั้งสองมีสาระสำคัญให้คนพิการได้รับสิทธิเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสิทธิการได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพ สิทธิที่จะมีชีวิตรอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากการหา

ผลประโยชน์จากบุคคลอื่น หรือสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และการมีงานทำที่เหมาะสม ในปี 2524 องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้มีการจัดงานเฉลิมฉลองปีคนพิการสากล (International Year of Disabled Person 1981) ปี 2526-2535 องค์การสหประชาชาติประกาศให้เป็นทศวรรษคนพิการแห่งสหประชาชาติพร้อมทั้งออก “แผนปฏิบัติการระดับโลกว่าด้วยเรื่องคนพิการ” ในวันที่ 3 ธันวาคม 2525 ซึ่งแผนการดำเนินงานคนพิการฉบับนี้ได้จำแนกงานที่เกี่ยวข้องกับคนพิการและคนพิการออกเป็น 3 ประเภทที่สัมพันธ์กัน คือ

1. การป้องกันความพิการ (Prevention)
2. การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ (Rehabilitation)
3. การสร้างโอกาสและความเสมอภาคของคนพิการในสังคม (Equalization of Opportunity and Full Participation) พร้อมกับประกาศ “อนุสัญญาสากลว่าด้วยสิทธิคนพิการ” โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเต็มที่และเสมอภาค

จากการกระตุ้นเรื่องสิทธิคนพิการในระดับสากล ทำให้ประเทศไทยจัดตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์และฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ เริ่มจัดตั้งองค์กรสงเคราะห์และสถานศึกษาเฉพาะสำหรับคนพิการ และประกาศแผนการสงเคราะห์และฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการระยะยาวแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2524-2533) เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนให้ยอมรับและเปิดโอกาสให้คนพิการมีส่วนร่วมในสังคมมากขึ้น

จากการเรียกร้องและต่อสู้ของคนพิการทุกประเภทที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ผลักดันให้เกิดพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 และออกกฎหมายย่อยหลายฉบับเพื่อรองรับ เช่น กฎกระทรวงเรื่องการจ้างงานคนพิการ พ.ศ. 2537 นับได้ว่าพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 เป็นกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิคนพิการฉบับแรกของประเทศ แต่จุดด้อยของพระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ การได้มาซึ่งสิทธิของคนพิการขึ้นอยู่กับกระบวนการทางด้านกฎหมายและเงื่อนไขที่กำหนดการให้สวัสดิการกับคนพิการที่จดทะเบียนแล้ว ทำให้คนพิการในพื้นที่ห่างไกลมีความลำบากในการเดินทาง อีกทั้งไม่พร้อมในด้านเอกสารหรือสภาพจิตใจ เช่น รู้สึกอับอายไม่กล้าเปิดเผยตนเอง ครอบครัวไม่กล้าให้คนพิการออกสู่สังคมภายนอก ขาดโอกาสในการรับสวัสดิการ อีกทั้งระบบการคัดกรอง (Mean-Test) แบบแผนทางการให้บริการไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหา วิถีชีวิตและสภาพธรรมชาติของความพิการ คนพิการอีกจำนวนหนึ่งจึงเป็นประชากรชายขอบและถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม (Discrimination) เมื่อเปรียบเทียบกับคนทั่วไป สวัสดิการสังคมของคนพิการยังคงเวียนในรูปสถาบัน (Institution Modal) คนพิการคือผู้คอยรับบริการ ขอความช่วยเหลือและเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคมที่ไม่อาจทำหน้าที่ได้ตามปกติ

(Dysfunction) อัสสุมา โภคาพานิชวงษ์ (2548, น. 64-70) ได้เสนอประเด็นข้อจำกัดของแนวคิดการฟื้นฟูสมรรถภาพไว้ดังนี้

ประการแรก แนวคิดการฟื้นฟูมุ่งไปที่ตัวคนพิการในฐานะผู้รับบริการ และคาดหวังจากตัวคนพิการมากกว่าที่จะเรียกร้องความตระหนักและการยอมรับจากสังคม เพราะปรัชญาของการฟื้นฟูสมรรถภาพ คือ การผลักดันให้คนพิการเป็นทรัพยากรที่สามารถทำหน้าที่ผลิตในระบบทุนนิยม มองคนพิการเพียงร่างกายที่มีความบกพร่อง สร้างความคาดหวังและกดดันให้คนพิการพยายามดิ้นรนปรับตัวตนเองและพิสูจน์ตนเองจนกว่าสังคมจะยอมรับ ทำให้งานด้านสิทธิทางสังคมของคนพิการไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

ประการที่สอง การฟื้นฟูเป็นกระบวนการพัฒนาที่อ้างอิงวิชาชีพหรือผู้เชี่ยวชาญ ทำให้กระบวนการนั้นเป็นเชิงวิทยาศาสตร์และกายภาพมากกว่ากระบวนการเชิงสังคม คนพิการอยู่ในฐานะวัตถุ (Objective) ของการพัฒนา ทั้งที่ความรู้ และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตและครอบครัวของคนพิการ ก็มีอิทธิพลและนำมาใช้ในการฟื้นฟูศักยภาพด้วยตนเองได้และสอดคล้องกับวิถีชีวิต

ประการที่สาม นโยบายขอและรับบริการด้านต่าง ๆ ยังมีลักษณะเป็นสวัสดิการสงเคราะห์ (Welfare Assistance) ที่รัฐจัดหาให้คนพิการในฐานะแรงงานที่ขำรดหรือผู้ด้อยโอกาสที่รอรับความช่วยเหลือตามหลักศาสนาและมนุษยธรรมภายใต้ระบบทุนนิยม มากกว่าการดูแลคนพิการตามสิทธิที่พวกเขาควรได้รับอย่างเสมอภาคกับพลเมืองอื่น ๆ ในสังคม และช่วยให้คนพิการพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

ในปี 2541 ได้มีการประกาศปฏิญญาคนพิการไทยเพื่อขานรับทศวรรษคนพิการของภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (พ.ศ. 2536-2545) และสร้างความร่วมมือกับองค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรของคนพิการ รวมทั้งจัดทำแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2540-2544 (ปัจจุบันดำเนินการตามแผนการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2550-2554) เพื่อสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองของคนพิการ พร้อมทั้งมีการเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายจากคนพิการเอง องค์กรคนพิการ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเพื่อเป็นการตอบรับกระแสสังคมโลกที่มีการตื่นตัวและประกาศนโยบายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิการมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคของคนพิการ รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของสิทธิคนพิการจึงได้ทำการประกาศพระราชบัญญัติการฟื้นฟูกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดตั้งอำนวยการความสะดว และเกิดผลให้คนพิการได้รับสิทธิสวัสดิการพื้นฐานหลายอย่าง

ปี พ.ศ. 2544 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล Frankin D. Roosevelt International Disability Award (FDR Award) รางวัลที่ได้รับนี้แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยได้รับการยอมรับจากสากล ว่าประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับคนพิการ ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ เป็นประเทศที่มีศักยภาพและความก้าวหน้าในงานด้านคนพิการ ทั้งด้านการสงเคราะห์ การฟื้นฟูสมรรถภาพ การสร้างความเข้มแข็งให้กับคนพิการ และการรับรองสิทธิความเสมอภาคของคนพิการ

แต่สภาพตามความเป็นจริงในสังคมไทย บทบาทและสิทธิทางสังคมของคนพิการยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการนำข้อบังคับตามกฎหมายไปสู่การปฏิบัตินั้น เมื่อคนพิการได้ผ่านกระบวนการฟื้นฟูก็เพียงแค่นี้ได้ปรับปรุงร่างกายใหม่ แต่สิ่งสำคัญคือ ยังขาดพื้นที่และโอกาสในสังคมก็ยังคงเป็นไปไม่ได้ จึงเกิดเสียงเรียกร้องจากคนพิการถามหาการรับรองสิทธิในความเป็นมนุษย์ การปฏิบัติต่อคนพิการอย่างเท่าเทียมกับประชาชนทั่วไป อีกทั้งให้ความสำคัญด้านคุณภาพชีวิตและสังคมของคนพิการมากกว่าฟื้นฟูคนพิการเพียงอย่างเดียว ดังนั้นในปี พ.ศ. 2550 ได้มีการประกาศพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 เพื่อปรับปรุงแนวคิดการสงเคราะห์และฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคม ให้การสนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการด้านสังคมมากขึ้น เช่น การคุ้มครองคนพิการไม่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมจากสภาพร่างกาย การมีสิทธิประโยชน์ในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณะประโยชน์ การสร้างโอกาสให้คนพิการมีสิทธิทางสังคมในฐานะประชาชนคนหนึ่งในสังคม และยังเพิ่มพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 เพื่อให้โอกาสเด็กพิการและคนพิการได้รับการศึกษาตามที่ตนเองต้องการ เพื่อใช้ในการพัฒนาตนเองในด้านอื่น ๆ ต่อไป

จากวิวัฒนาการทางด้านนโยบายของคนพิการที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าการผลักดันนโยบาย กฎหมายใหม่ ๆ หรือต่อยอดกฎหมายเดิมเกี่ยวกับพิการอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่คนพิการและองค์กรที่เกี่ยวข้องยังคงเรียกร้องให้มีการทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ เช่น การจัดการศึกษาที่เหมาะสม การเข้าถึงข้อมูลสำหรับคนพิการ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อแก่การเข้าถึงของคนพิการ เนื่องจากแผนและนโยบายได้มีการประกาศใช้จริง แต่สวัสดิการสังคมที่ได้รับจากพระราชบัญญัติก็เพียงสิทธิขั้นพื้นฐานที่ควรได้รับในฐานะสมาชิกในสังคมและสวัสดิการนั้นไม่สามารถปรับเปลี่ยนเจตคติเพื่อสร้างการยอมรับและให้โอกาสความเสมอภาคและสิทธิทางสังคมแก่คนพิการได้ เนื่องจากนโยบายและการให้บริการสวัสดิการนั้นไม่ได้เกิดจากความตระหนักและการเปิดโอกาสให้คนพิการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

การให้ความสำคัญเพียงแต่การสร้างนโยบายนั้น ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายได้ เพราะขาดการนำไปปฏิบัติและการประเมินนโยบายทั้งก่อนและหลังนำกฎหมายนั้นไปใช้ ทำให้ขาดการพัฒนา นโยบายและกฎหมายเดิมที่มีอยู่ เพื่อสร้างกฎหมายใหม่เพิ่มเติม แม้ว่ามีหน่วยงานดูแล แต่ไม่มีประสิทธิภาพและคณะดำเนินงานอย่างการจัดตั้งอำนาจความสะดวกในสถานที่สาธารณะนั้น ยังไม่มีการตอบรับจากผู้รับผิดชอบสถานที่ให้มีการปรับปรุงหรือแก้ไขสภาพแวดล้อมที่คนพิการสามารถเข้าถึงได้ และการก่อสร้างอาคารสถานที่ใหม่ ๆ ก็ยังไม่มีการคำนึงถึงการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับคนพิการ

นอกจากนั้น ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญที่คนพิการต้องเผชิญในการใช้สิทธิเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม คือ

1. อุปสรรคด้านกายภาพแวดล้อม หมายถึง อาคาร สถานที่ และระบบขนส่ง
2. อุปสรรคด้านข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร หมายถึง การไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร
3. อุปสรรคด้านกฎระเบียบหรือกฎหมาย ที่ทำให้เกิดการกีดกันหรือการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมแก่คนพิการ
4. อุปสรรคด้านทัศนคติ เป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลงแนวคิดวิธีการ จากรูปแบบการสงเคราะห์แบบเดิมให้เป็นการพัฒนานิยมหรือการช่วยเหลือที่คำนึงความเป็นมนุษย์ของคนพิการ

การฟื้นฟูโดยวิชาชีพหรือรูปแบบสวัสดิการสังคมสำหรับคนพิการในอดีต ได้ตีตราความบกพร่องและไร้สมรรถภาพของคนพิการ ไม่เคารพความมีสิทธิหรือศักยภาพของคนพิการ และก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมเนื่องจากสวัสดิการที่ไม่ทั่วถึงของสวัสดิการและการเลือกปฏิบัติจากการจัดสวัสดิการให้เป็นพิเศษแก่ผู้ด้อยโอกาส (Special Service) เป็นการสร้างความแตกต่างและความเหลื่อมล้ำ ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาคือ คือ คนพิการถูกละเมิดสิทธิและเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม (Discrimination) เช่น สถานศึกษา สถานสงเคราะห์ที่จัดและแบ่งแยกคนพิการออกจากคนทั่วไปยังมีไม่เพียงพอและกระจายไม่ทั่วถึง จึงเกิดรูปแบบการพัฒนาคนพิการรูปแบบใหม่ ๆ นอกเหนือจากสวัสดิการกระแสหลักจากรัฐ เช่น การดำรงชีวิตอิสระ (Independent Living) การตั้งกลุ่มคนพิการเพื่อช่วยเหลือตนเอง (Self-help Disable Group) การตั้งสมาคมหรือองค์กรคนพิการ (Disabled People Organizations) ซึ่งรูปแบบในการพัฒนานิยมแนวใหม่นี้ มาจากแบบแผนทางสังคม (Social Model) คือ การเน้นบทบาทศักยภาพของคนพิการให้เป็นผู้กำหนด มีโอกาสได้ตัดสินใจแบบแผนในการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง มีความเป็นตัวตนของตนเอง มีอัตลักษณ์

เฉพาะตน การให้สวัสดิการและการช่วยเหลือต่าง ๆ จะอยู่บนสิทธิพื้นฐาน (Right Base) เน้นการให้ความสำคัญแก่คนพิการในฐานะมนุษย์ (Human Being) และประชาชนในสังคม เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ให้ความเสมอภาค และการปฏิบัติที่เป็นธรรมที่เหมือนกับคนทั่วไปในสังคม คนทั่วไปมักจะมองเรื่องสิทธิของคนพิการเป็นอภิสิทธิ์พิเศษหรือสิ่งบริการที่จัดเป็นพิเศษ (Special Service) การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการเชิงสิทธิมนุษยชน (Human Rights) จะเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่มีการกีดกันคนพิการออกจากสังคม (Social Dimensions) อีกทั้งสร้างความตระหนักและการคำนึงถึงสิทธิคนพิการมากกว่าการแก้ไขฟื้นฟูความบกพร่องและความพิการแต่เพียงอย่างเดียว ทำให้คนพิการสามารถดำเนินชีวิตในสังคมโดยมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Full Participation) และตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนได้ เช่น ความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม การเข้าถึงบริการต่าง ๆ อย่างเท่าเทียม เปิดโอกาสให้คนพิการนั้นได้แสดงความสามารถหรือศักยภาพของตนให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองหรือสังคม ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสมบูรณ์

การสร้างโอกาสที่เสมอภาคของคนพิการให้เข้ามามีส่วนร่วมในสังคมอย่างเต็มที่และเสมอภาค ที่สำคัญที่สุด คือ การพิทักษ์สิทธิคนพิการ (Self-Advocacy) การสร้างคนพิการเข้มแข็ง (Empowerment) หรือ คนพิการสายเลือดใหม่ที่มีความตระหนักในงานการสร้างโอกาสที่เสมอภาคและการพิทักษ์สิทธิ ซึ่งหมายถึง การสร้างคนพิการที่มีทัศนคติ มีแนวคิดที่ดีต่อความพิการของตนเอง มีความเข้มแข็งเอาชนะความขาดหายและความบกพร่องของร่างกาย โดยสร้างความตระหนักในความจำเป็นที่ต้องพัฒนาตนเองทั้งในด้านทักษะในการดำรงชีวิต บุคลิกภาพ การศึกษา และการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งตนเองและเป็นตัวอย่างให้กับคนพิการคนอื่น ๆ ได้

คนพิการที่มีความเข้มแข็งจะเป็นผู้มีประสบการณ์ผู้เชี่ยวชาญ (We are Our Own Professional) สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ของตนโดยพร้อมให้คำปรึกษา (Peer Counseling) สร้างความเชื่อมั่นและทักษะให้แก่คนพิการที่ยังไม่สามารถเข้าถึงกิจกรรมทางสังคมหรือมองความพิการของตนเองในแง่ลบ เช่น ทักษะทางสังคม ความเชื่อมั่นและนับถือตนเอง และยังให้ความรู้เรื่องความพิการและสร้างความตระหนักรู้ในสิทธิของคนพิการแก่สังคม (Public Awareness) พร้อมทั้งจะบอกเล่าให้สังคมรับรู้ว่าคนพิการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตุ้นเตือนให้สังคมตระหนักและให้โอกาสแก่คนพิการให้มีพื้นที่ทางสังคมและอาศัยร่วมกันและปฏิบัติในสังคมอย่างเท่าเทียม บอกกล่าวให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบและทราบถึงปัญหา ความต้องการ อุปสรรค ที่คนพิการมีต่อสังคม และต่อยอดเป็นการรวมกลุ่มหรือองค์กรของคนพิการจัดสวัสดิการ ให้ความช่วยเหลือ พิทักษ์สิทธิ และจัดกิจกรรมทางสังคมให้กับคนพิการ เพื่อให้สังคมมองเห็นการแสดงออกทางศักยภาพ ความสามารถ สิทธิและพื้นที่ทางสังคมของคนพิการ แต่ความจริงแล้ว

ความต้องการของคนพิการนั้นก็เหมือนกับความต้องการพื้นฐานของประชากรทั่วไปที่ต้องการสาธารณูปโภค เช่น ความต้องการขึ้นลงอาคารหลายชั้น ทุก ๆ คนย่อมต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกสะดวกลดอย่างลิฟต์ เพื่ออำนวยความสะดวกในการขึ้นลงอาคาร การเคารพสิทธิคนพิการไม่ใช่การช่วยเหลือสงเคราะห์ ความสงสาร หรือการให้ความช่วยเหลือแก่คนที่ขาดแคลนด้วยโอกาสเพียงเท่านั้น แต่เป็นการจัดอุปสรรคต่าง ๆ ในสังคมให้คนพิการมีส่วนร่วมในสังคมอย่างทั่วถึงและเสมอภาค เช่น จัดสาธารณูปโภค อาคาร สถานที่ที่คนพิการสามารถใช้บริการได้ การรับทราบข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างง่าย ถูกต้องและรวดเร็ว

สิทธิมนุษยชนของคนพิการจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากคนพิการไม่มีส่วนร่วมในทุกด้านทางสังคม แต่ก็เพราะความพิการนั่นเองที่ทำให้ไม่สามารถดำรงชีวิตเช่นบุคคลทั่วไปในสังคมได้ ตลอดจนไม่สามารถรับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน เช่น การขาดปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต หรือการขาดสิทธิพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ทั้งนั้น ควรมีการสนับสนุนแนวคิดและงานด้านการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของคนพิการที่มีแนวคิดว่าคุณพิการไม่ใช่ภาระทางสังคม แต่เป็นเพียงอุปสรรคที่ทำให้คนพิการไม่สามารถใช้ชีวิตเช่นคนทั่วไป อย่างไรก็ตาม สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด แต่การมีโครงสร้างทางสังคม เงื่อนไขทางการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจดังเช่นในปัจจุบัน ได้ทำให้สิทธินั้นถูกละเมิด เช่น สิทธิในการทำงาน (Right to Work) เป็นต้นว่า คนพิการไม่ได้รับเข้าทำงานเนื่องจากนายจ้างอ้างว่าขาดประสิทธิภาพในการทำงานและไม่มีสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการทำงานของคนพิการ นอกจากนี้แล้ว ยังมีการขาดสิทธิในการได้รับการศึกษา (Right to Education) มีเด็กพิการอีกจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าเรียนในสถานศึกษาพิเศษหรือเรียนร่วม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคนพิการไม่ใช่ภาระทางสังคมที่สังคมต้องช่วยเหลือสงเคราะห์เสมอไป แต่อาจเพราะมีอุปสรรคในสังคมดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั่นเอง จึงทำให้คนพิการเสียเปรียบและเป็นคนพิการทางสังคมหรือเป็นผู้ที่ด้อยโอกาสไปโดยปริยาย

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

จากการศึกษางานด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคนพิการที่ผ่านมาพบว่า สิทธิของคนพิการ โดยเฉพาะเรื่องสิทธิและโอกาสทางสังคม ยังไม่ค่อยได้รับความสำคัญและการตอบสนองเท่าที่ควร แม้ว่าในปัจจุบันจะมีกฎหมาย ข้อบังคับ และนโยบายที่เกี่ยวข้องที่เอื้อประโยชน์ให้กับคนพิการออกมาอย่างมากมาย แต่ยังคงขาดการนำไปปฏิบัติจริงหรือการติดตามการบังคับใช้นโยบายนั้น การประกาศใช้นโยบายต่าง ๆ เป็นแค่การพิมพ์นโยบายลงบนกระดาษ แต่ไม่ได้

นำไปใช้เพื่อประโยชน์ของคนพิการและตามเจตนารมณ์ของนโยบายนั้นอย่างแท้จริง เห็นได้จาก การรวมกลุ่มกันของคนพิการเพื่อเรียกร้องสิ่งอำนวยความสะดวก เรียกร้องสิทธิจากการถูกเอารัดเอาเปรียบและการถูกเรียกหาผลประโยชน์จากคนพิการและความพิการ และการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมกับคนพิการ เป็นต้น

งานด้านสวัสดิการและส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนพิการในปัจจุบันนั้นเน้นการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านต่าง ๆ เช่น การให้ครอบครัว ชุมชนและสิ่งแวดล้อมของคนพิการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูคนพิการ หรือ (Community Based Rehabilitation: CBR) มีการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการศึกษา โดยการจัดการศึกษาเฉพาะ การศึกษาร่วม การศึกษาด้านวิชาชีพพร้อมกับการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพ การมีนโยบายลดภาษีและให้เงินสนับสนุนแก่สถานประกอบการที่รับคนพิการเข้าทำงาน รวมทั้งการส่งเสริมกิจกรรมของคนพิการ เช่น การกีฬาคนพิการทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ และความพยายามจัดตั้งองค์กรและเครือข่ายของคนพิการในระดับประเทศ

แต่การเคลื่อนไหวและการให้การฟื้นฟูสมรรถภาพด้านต่าง ๆ ยังไม่เพียงพอและตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริงแก่คนพิการ ทั้งนี้ทั้งนั้น การฟื้นฟูสมรรถภาพจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้คนพิการก้าวพ้นความบกพร่องและความขาดหายของร่างกายปรับตัวให้พร้อมมีร่างกาย จิตใจ สมรรถภาพ และมีความสามารถคล้ายหรือเทียบเท่าคนปกติ ด้วยการสนับสนุนอย่างแท้จริง คนพิการเหล่านี้จะได้รับโอกาสเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพทุกด้านอย่างมีคุณภาพ พร้อมกลับไปดำเนินชีวิตและปรับตัวเข้าสู่สังคมได้โดยไม่เป็นภาระแก่สังคม โดยใช้กายอุปกรณ์ช่วยความพิการและสิ่งแวดล้อมที่เข้าถึงได้ เช่น การออกจากบ้านสู่ถนน ระบบคมนาคมสาธารณะ ห้องน้ำสาธารณะ โทรศัพท์ ตู้เอทีเอ็ม ร้านสะดวกซื้อหรือห้างสรรพสินค้า และการใช้บริการทางการเงินการธนาคาร เป็นต้น ดังจะเห็นได้ว่า สังคมไทยยังไม่เปิดให้คนพิการได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว ในทางปฏิบัติ สังคมยังขาดความเอาใจใส่และไม่ได้สนับสนุนให้คนพิการออกมาใช้บริการสาธารณะดังจะเห็นได้จากในสถานที่ราชการ โรงพยาบาล สถานีตำรวจ ก็ยังไม่เอื้ออำนวยให้แก่การใช้บริการของคนพิการ จึงเกิดการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมและเข้าไม่ถึงการบริการทางสังคม

การที่คนพิการจะได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านต่าง ๆ ที่ดีเพียงใด แต่ไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งสังคมและกลับไปใช้ชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ คุณภาพชีวิตของคนพิการก็ยังคงไม่สมบูรณ์และยังพัฒนาอยู่เพียงแต่ประเด็นเดิม ๆ และกลับไปโทษความด้อยของแรงงานที่บกพร่อง ความไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากร การลงทุนซึ่งบประมาณกับคนพิการที่

ไม่คุ้มค่า นอกจากนี้ทัศนคติของสังคมได้ถูกบ่มเพาะให้มองความพิการแบบเวทนานิยม มองเพียงว่าการสงเคราะห์การกุศลแก่คนพิการเป็นสิ่งที่ถูกต้อง มากกว่าการเคารพสิทธิความเป็นมนุษย์ และการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม

ประเด็นความไม่เท่าเทียม การเลือกปฏิบัติและสวัสดิการสังคมที่ไม่ตอบสนองและเอื้อประโยชน์ให้กับคนพิการ ทำให้เกิดมีคณาพิการบางส่วนนั้นเลือกที่จะต่อสู้และมองความพิการของตนในแง่บวก จนมีความเข้มแข็งสามารถเอาชนะความพิการของตนเองและอุปสรรคต่าง ๆ ได้ คนพิการที่เข้มแข็งเหล่านี้ จึงเป็นปากเสียงในการเรียกร้องสิทธิและโอกาสทางสังคมของคนพิการทั่วไป กระตุ้นเตือนให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องรวมทั้งสังคมได้รับรู้และตระหนักในเรื่องสิทธิ โอกาส และพื้นที่ในสังคมของคนพิการในฐานะประชาชนคนหนึ่ง ในสังคม จากการใช้แนวคิดและค่านิยมต่อความพิการของตนเองและประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต การต่อสู้เพื่อพิทักษ์และปกป้องสิทธิ เป็นตัวอย่างและถ่ายทอดให้กับคนพิการอื่น ๆ ให้มีความเข้มแข็ง

ดังนั้นการศึกษากระบวนการสร้างความตระหนักด้านสิทธิและโอกาสทางสังคมให้กับคนพิการ จึงสนใจศึกษาความคิด มุมมอง ของคนพิการที่เข้มแข็ง รวมทั้งเป็นประเด็นการเรียนรู้และสร้างความตระหนักในตนเอง จนสามารถถ่ายทอดความตระหนักเหล่านี้ให้แก่คนพิการ และสะท้อนให้สังคมให้โอกาสคนพิการได้มีส่วนร่วมในสังคมเพิ่มมากขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการได้อย่างสมบูรณ์และยั่งยืน ไม่เป็นเพียงสิทธิที่มีขึ้นอย่างลอย ๆ แต่เป็นสิทธิและโอกาสที่ควรได้รับตามสิทธิมนุษยชน และความเป็นประชาชนตามรัฐธรรมนูญ ที่จะไม่มีใครสามารถละเมิดและเลือกปฏิบัติแก่คนพิการได้ การจัดสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกให้แก่คนพิการไม่เพียงแต่คนพิการจะสามารถเข้าถึงกิจกรรมทางสังคมเท่านั้น สิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ยังเอื้อประโยชน์ให้กับคนกลุ่มอื่น ๆ เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ หรือผู้ใช้อุปกรณ์ช่วยเสริมกรณีได้รับบาดเจ็บ เมื่อคนพิการได้รับสิทธิและโอกาสทางสังคมที่เสมอภาคและเท่าเทียมกับทุกคนในสังคม การเข้าสังคมภายนอกและร่วมกิจกรรมทางสังคมของคนพิการจะมีมากขึ้น การดำเนินชีวิตเช่นบุคคลทั่วไปในสังคมจะทำให้คนพิการมีชีวิตที่ครบสมบูรณ์จากการสามารถเข้าถึงและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม

และเมื่อคนพิการได้รับสิทธิและโอกาสที่ควรจะได้รับ ก็จะมีการถ่ายทอดและรวมกลุ่มภาคประชาชนเพื่อพิทักษ์สิทธิและปกป้องการเลือกปฏิบัติของกลุ่มด้อยโอกาสในกลุ่มอื่น

สิ่งที่สำคัญที่สุดในการกระตุ้นและสร้างสิทธิและโอกาสทางสังคมของคนพิการ คือ การช่วยเหลือที่ยั่งยืนและพัฒนาคนพิการได้อย่างแท้จริง สร้างจิตสำนึกและแนวคิดในการเคารพศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคแก่คนทุกระดับในสังคม

คนพิการไม่ใช่เป็นเพียงกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ต้องรับสวัสดิการอย่างไม่จบสิ้น แต่คนพิการจะเป็นประชาชนและกำลังหลักเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการการสร้างความตระหนักรู้ในสิทธิและโอกาสทางสังคมที่คนพิการพึงได้รับ
2. เพื่อศึกษาวิธีการขยายผลการสร้างความตระหนักรู้ด้านสิทธิและโอกาสแก่คนพิการและสังคม เพื่อลดการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมกับคนพิการ

นิยามศัพท์

ความตระหนัก หมายถึง พฤติกรรมซึ่งแสดงออกเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติและความรู้สึกที่เกิดจากสิ่งกระตุ้น สิ่งเร้า จนเกิดการรับรู้และเข้าใจ

การสร้างความตระหนัก หมายถึง การเผยแพร่ การกระตุ้น การปลุกฝังจนเกิดความรู้อย่างเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

คนพิการทางร่างกายและการเคลื่อนไหว หมายถึง บุคคลที่มีความบกพร่องทางการเคลื่อนไหวแขน หรือขาขาดที่เห็นได้ชัด มีปัญหาเรื่องการควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อ อัมพาต หรืออ่อนแรงจนไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้

ผู้นำคนพิการ หมายถึง คนพิการทางร่างกายและการเคลื่อนไหวที่มีทัศนคติทางบวกกับความพิการ ความเข้มแข็งในการต่อสู้และเข้าใจความพิการของตนเอง มีความสามารถเป็นตัวแทนของคนพิการในการเรียกร้องโอกาสและสิทธิ

สิทธิทางสังคมของคนพิการ หมายถึง สิทธิในฐานะพลเมืองของสังคมที่คนพิการควรได้รับการบริการและสวัสดิการจากรัฐที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ด้วยความเสมอภาคและปราศจากการเลือกปฏิบัติหรือแบ่งแยก ตั้งแต่เกิดหรือพบความพิการ

โอกาสทางสังคม หมายถึง วิธีทางในการเข้าถึง มีส่วนร่วมของคนพิการในการแสดงศักยภาพ แสดงออกทางความคิด ความสามารถและทำกิจกรรมในสังคม และร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม

การขยายผลการสร้างความตระหนัก หมายถึง วิธีการนำเอาความตระหนักของ
คนพิการที่เข้มแข็งถ่ายทอดและต่อยอดให้เกิดความตระหนักแก่ คนพิการ ครอบครัวคนพิการ และ
สังคม